

RUSYA FEDERASYONU ANAYASASINDA KUVVETLER AYRILIĞI VE YARGI ERKİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR

*Notes on Separation of Powers and Judicial Power in the Constitution of the
Russian Federation*

Doç. Dr. Ali ASKER¹

Özet

Sosyalist hukuk doktrinine aykırı olduğu için kuvvetler ayrılığı ilkesi Sovyet hukuk sisteminde yer almamıştır. Sovyetler Birliğinin sonlarına doğru bu ilke anayasa değişiklikleri ile sosyalist hukuk sistemine girmiş oldu. Rusya'da kuvvetler ayrılığı ilkesi ilk kez 1990 yılında kabul edilen Devlet Egemenliği Bildirisi'nde yer aldı. Bu belgede devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç organdan oluşacağı belirlenmişti. 1992 yılında yapılan değişiklikle bu hüküm ilk kez Anayasaya dâhil edildi. Fakat ülkede yapılan siyasi reformlar yetersizdi ve Rusya güçlü başkanlığa dayalı bir sistem kurdu. Yeni anayasa yapımı ve hükümet tercihi sürecinde Anayasa Mahkemesi tartışmaların merkezinde yer almıştır. Bu süreçte yürütme gücü devletin diğer erkleri üzerinde hegemonya kurmuştur. Anayasa Mahkemesi 1991-93 yıllarında faaliyet gösterdiği ilk dönemde yürütmenin emriyle kapatılmıştır. 1993'ten itibaren yeniden kurularak faaliyete başlamıştır. Bu bakımdan yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerde yürütmenin fiili ve yasal üstünlüğu söz konusudur. Günümüzde Anayasa yargısı ülkede yaşanan politik

¹ Karabük Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü. aliasker2068@gmail.com.

gelişmelerden etkilenmektedir. Ayrıca, Rusya'da Anayasa yargısı sadece iç değil aynı zamanda dış eksenli sorunlar da yaşamaktadır.

Anahtar kelimeler: Rusya Anayasası, hukuk sistemi, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı, Anayasa Mahkemesi

Abstract

The principle of separation of powers was not involved in the Soviet legal system due to the fact that it is against the Soviet legal doctrine. With constitutional provisions, the principle took a part in the socialist legal system in the last period of the Soviet Union. For the first time, the principle of separation of powers in Russia was situated in the Declaration of State Sovereignty in 1990. In the declaration, political power was determined as being composed of three branches, namely legislative, executive and judiciary. With a change in 1992, the provision was included in the constitution. Yet political reforms in the country were inadequate and Russia founded a system based on full-fledged presidential model. The Constitutional Court was in the eye of the storm during the regulations on constitution and government model. In such a case, the executive power attained dominance over the other powers. The Constitutional Court was closed by an executive order in the first period of it between the years 1991 and 1993. From 1993 onwards, it was re-established and started functioning. Accordingly, there is de facto and legal supremacy of the executive power in its relations with judiciary. At the present time, constitutional jurisdiction may be influenced by political developments taking place in the country. Furthermore, constitutional jurisdiction in Russia encounters not only problems of domestic politics but also issues related to foreign affairs.

Key words: The Constitution of Russia, legal system, separation of powers, judicial independence, the Constitutional Court.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni cumhuriyetler, anayasal değişimi ve gelişim süreçlerini izlemek açısından adeta canlı bir laboratuvar görevi görmüşlerdir. Birliğin dağılmasından bu yana çeyrek yüzyıl geçmesine rağmen değişim süreci bugün de devam etmektedir. Siyaset ve hukuk literatüründe genellikle “demokrasiye geçiş süreci” olarak tanımlanan bu süreç sonucunda, genel olarak beklenen demokratik devlet yapıları inşa edilememiştir. Ayrıca söz konusu devletlerin demokratikleşme düzeyleri arasında önemli farklılıklar da gözlemlenmektedir. Post Sovyet

ülkelerde zaman zaman patlak vermiş “renkli devrimler”, sürecin hala devam ettiğinin ve demokratik kurumların bir türlü oturtulamamasının en bariz kanıtıdır. Ekonomik ve politik anlamda dönüşümünü tamamlayamamış bu ülkelerde, siyasi rejim şekillenmesinin nasıl bir eğilim göstereceğini tahmin etmek aslında zor değildir. Fakat konuyu hukuk disiplini çerçevesinde ele aldığımızda farklı bir yöntem takip etmek ve hukuk kuramlarının yanı sıra pozitif hukuk düzenlemelerine de öncelik vermek gerekir. Dönüşüm sürecini yaşayan ülkeler arasında Rusya Federasyonu önemli bir yere sahiptir. Rusya’nın anayasal dönüşüm süreci sadece ülke içi demokratikleşme ve siyasi istikrar açısından değil, yakın çevre ülkeleri üzerindeki etkisi bakımından da kayda değerdir.

Sovyet sonrası dönemde Rusya’daki anayasa yapımı sürecinin karmaşık olaylarını anlamak için bu devletin hukuk tarihinin ortaya koyduğu tecrübelerle bakmak önemlidir. Dünyanın büyük imparatorluklarından olan Rusya’da mutlak monarşinin gereği olarak yönetim her zaman “demir el” politikasına öncelik vermiştir. Avrupa’da liberal hak ve özgürlüklerin ortaya çıktığı ve demokratik yönetim biçimlerinin şekillendiği dönemde Rusya’da sosyal ve ekonomik şartlar, ayrıca hâkim siyasi düşüncenin niteliği ülkede modernleşme sürecinin oldukça yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Yenilik ve reformları zorlukla kabullenen Çarlık yönetimi, ülkeyi eski usullerle yönetmeye çalışmıştır. 1917 yılı Şubat ihtilali sonucunda mutlakiyet rejimi yıkılmışsa da ülkede demokratik bir cumhuriyet rejimi kurulamamıştır. Ardından Bolşevik ihtilali sonucunda yetmiş sene devam eden totaliter bir devlet sistemi şekillenmiştir. 1980’lerin ortalarında sistemi revize etmek amacıyla başlatılan reformlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve Sovyetler Birliği dağılmıştır. Zengin beşeri ve tabii kaynaklara dayalı Rusya’da demokratik hukuk devletinin kurulması yönünde girişimler başlatılsa da herhangi bir başarı sağlanamamıştır. Aslında bu, tarih boyu tekrarlanan başarısız reformlar zincirinin bir halkası idi. Nitekim bu ülkede yapılmış reformlar çeşitli nedenler yüzünden ya durdurulmuş ya amaçlarına erişmeden kesintiye uğramış ya da beklenmedik ters tepkiler doğurmuştur.

Dağılma sürecinde eski rejime muhalif olarak örgütlenmiş geniş kesimler ve siyasi elitler demokrasi, insan hakları, serbest rekabet, piyasa ekonomisi üzerinden geliştirdikleri sloganları öne çıkardılar. Fakat iktidara geldikten sonra “velikorus”² düşüncesinden ve güçlü devlet sendromundan

² Rus Şovenizmi

kurtulamayan siyasi elitler, yeni dönemde yeni baskı yöntemleriyle hareket ediyorlardı. Bu süreç güçlü yürütmeye dayalı bir sistemin şekillenmesiyle devam ediyordu.³

Sovyetler sonrası dönemde Rusya’da devlet erkinin örgütlenmesi, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerin niteliği hukuk ve siyaset bilimi açısından dikkat çeken bir vakiadır. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki Sovyet hukuk sisteminde kuvvetler ayrılığı geçersiz bir kuramdı. Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine girdiği tarihten itibaren bu kuram, çok fazla dile getirilen demokratik hukuk devletinin olmazsa olmaz ilkesi olarak itibar görüyordu. Bu yüzden bağımsızlık yoluna girmiş birlik cumhuriyetlerinin egemenlik bildirgelerinde, daha sonra bağımsızlık belgelerinde bu ilkeye açık şekilde yer verildi. Kuvvetler ayrılığı ilkesi bu ülkelerdeki yeni düzen inşasında adeta iktidar erkinin zorbalığını bertaraf edecek bir reçete olarak algılanıyordu.

Rusya’da kuvvetler ayrılığı ilkesi ilk kez 1990 yılında kabul edilen Devlet Egemenliği Bildirisinde yer aldı. Bu belgede devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç organdan oluşturulduğu belirlenmişti. 1992 yılında yapılan değişiklikle bu hüküm ilk kez Anayasaya dâhil edildi.

Kuvvetler ayrılığı kuramının teorik boyutu ve eleştirel yönlerinin incelenmesi başka bir makalenin konusudur. Zira konunun “hukuk teorisi açısından ele alınması ilk bakışta çok çekici görünse de içinden çıkması zor bir uğraşıdır.” “Güçler ayrılığı, ayrıca işlenmesi oldukça zor belirsizlik veya çelişkileri içermektedir, bu nedenle uzun zamandan beri güçler ayrılığı üzerinde gerek teorik gerekse hukuk dogmatikliği bakımından hâkimiyet kurmanın olanaksız olduğu sıkça ileri sürülmüştür.”⁴ Kuvvetler ayrılığı konusunu teorik olarak ele almadan önce Rusya’da bu yapı içerisinde yer alan iktidar erklerinin niteliğine ilişkin bazı tespitlerde bulunmakta yarar vardır. Bu bağlamda aşağıdaki iki hususun irdelenmesi özellikle önemlidir:

- 1) Yasama ve yürütme erki arasındaki ilişkilere dayanarak benimsenmiş hükümet rejimi

³ Bu konuda bkz: Ali Asker. Rusya’da Yönetim Geleneğinin Değişemeyen Özelliği: Güçlü Yürütme: İçinde: **Başkanlık Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Değerlendirmeler** (Editörler: Murat Aktaş, Bayram Coşkun), 1. Basım, Nobel yayınları, Ankara Ekim 2013, ss. 105-149, 2. Basım, ss. 185-258.

⁴ Cornils M. Güçler Ayrılığı (Çeviren: Ahmet M. Güneş). İçinde: **Anayasa Teorisi** (Editörler: Otto Depenheuer, Christoph Grabenwarter. Çeviri editörü: İlyas Doğan), Lale Yayıncılık, yy. 2014, ss. 669-712.

2) Yargı erkinin yapısı ve işleyişinin belirlenmesi ve diğer iktidar erkleriyle ilişkileri

Sovyet sonrası dönemde anayasa yapımı süreçleri sancılı geçmiştir. Bu toplumlarda (özellikle Müslüman ve Türk) anayasalar “lider anayasaları” olarak şekillenmiş olup, eski komünist önderler “bağımsız, demokratik hukuk devleti” inşasında anahtar figür konumuna gelmişlerdir.

Totaliter rejimden demokrasiye geçişin beyan edildiği bu ülkelerde kısa süre içinde eski komünist liderlerin otoriter iktidarları tesis edildi. Rejim değişimlerinin getirdiği zorluklar bazı ülkelerde silahlı çatışmaya kadar ilerleyen derin toplumsal yaralar açtı. Rusya da böyle bir sürecin yaşandığı ülkelerdendi. Nitekim yasama ve yürütme arasındaki yetki tartışması sonucu ortaya çıkan siyasi kriz derinleşerek askeri müdahalenin doğmasına neden oldu. Yürütmenin başı olan Devlet Başkanı B. Yeltsin tarafından yasamaya karşı askeri güç kullanıldı, anayasa yapımı süreci yürütmenin “zaferiyle” sonuçlandı ve bu tutum yeni anayasanın ruhuna ve lafzına önemli şekilde yansdı. Yasama ve yürütme arasındaki bu kavgalı durumda tarafsız olmaya çalışan yargı erki (Anayasa Mahkemesi) yürütme tarafından “cezalandırılarak bertaraf edildi.” Rusya açısından anayasa yapımının tek liderin mutlak hegemonyası altında geliştiğini tam anlamıyla söylemek zor olsa da o dönemdeki yürütme erkinin kuvvetler ayırımından önemli bir pay kopardığını ve hatta güç gasp ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Rusya ve birçok eski Sovyet ülkesinde tercih edilen hükümet sisteminin genel özelliği geniş yetkilerle donatılmış başkanlık kurumu ve zayıf parlamento şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanlarının (veya devlet başkanı) kişisel tutum, imaj ve karakterinin etkin olduğu bu ülkelerde otoriter, yarı otoriter, “ölçülü otoriter” (veya ölçülü demokrasi) adları altında değişik siyasi rejim tanımlamaları yapılırken, tartışılmaz tek gerçeklik, lider iktidarının (veya yürütme erkine dayalı) üstün konumda olduğu ve kısa sürede otoriter yönetim sisteminin “yasallaştığıdır”. Hükümet sisteminin yasal, siyasi veya kuramsal çerçevede “başkanlık”, “yarı başkanlık”, “süper başkanlık”, “başkanlı parlamenter” vs. adlar altında tasnif edilmesi (veya tartışılması) bu gerçeği değiştirmemektedir.

Rus siyasi düşüncesi, güçlü başkanlığa dayalı bir sistemi, devletin varoluş gerçeği olarak görmektedir. Rus elitlerinin ezici çoğunluğuna göre başkan hegemonyasına dayanmayan bir yönetim Rusya'nın çözülmesine yol

açacaktır.⁵ Tesadüfi değildir ki Medvedev de 2010 yılında yaptığı açıklamada “hükümet sistemi olarak parlamenter demokrasinin” Rusya Federasyonu açısından bir “felaket” olduğunu ifade etmiştir.⁶

Rusya’da nasıl bir hükümet sisteminin uygulandığı sorusuna tek boyutlu bir yanıt vermek imkânsızdır. Önemli olan ve herkesin kabul ettiği husus Rusya Federasyonu Anayasasında öngörülen hükümet sisteminin Devlet Başkanını geniş yetkilerle donatması, onu diğer hâkimiyet kollarına nazaran kuvvetli bir hale getirmesidir. Devlet Başkanı hükümetin başıdır. Hükümet Başkanının atanması sırasında Duma’nın onay verip vermemesi bir formaliteden öteye geçmemektedir. Devlet Başkanının “iç ve dış politikanın temel yönlerini belirlediğine” dair hüküm, onun ilgili kurum ve kuruluşlar üzerinde doğrudan denetim ve yönetim potansiyeline sahiplenmesi olarak telakki edilmektedir. Bu bağlamda Hükümet her ne kadar hâkimiyetin müstakil bir erki olarak (ayrıca Anayasa metninin sistematüğinde) yer alsa da fiilen Devlet Başkanının politikasını gerçekleştiren bir alt kol niteliğindedir. Hükümet üzerinde bu kadar etkin olmasının yanı sıra Devlet Başkanı, kendi Sekreteryasını önemli görevlerle donatarak yürütme erki üzerinde daha etkin bir hale gelmiştir.

Bu kadar güçlü yürütme erkinin bulunduğu Rusya’da yargı erki kuvvetler ayrılığı çerçevesinde nasıl bir konuma sahiptir? Bu soruyu yanıtlamadan önce M.V. Baglay’ın Rusya’da yargı sistemiyle ilgili yaptığı genel, fakat doyurucu bir değerlendirmesini zikretmekte yarar vardır. Baglay’a göre “*Rusya Federasyonunda yargı erki toplum hayatında hak ettiği yerde değildir. Totaliter dönemde eğitilmiş yurttaşlar yargının hukuk ve adalete bağlılığına inanmıyorlar, onu küskünlerin savunucu olarak görmüyorlar. Maalesef, yargıların yetersizliği, inanılmaz bir bürokrasi, hâkimlerin çoğunun hukuk*

⁵ “Adil Rusya” Partisi mensuplarından milletvekili Anatoli Aksakov’un söyledikleri Rus siyasi elitlerinin bakış açısına bariz örnek teşkil etmektedir: “*Parlamentarizm ülkede yönetilebilirliğin ortadan kalkmasıyla sonuçlanır. Ülkenin tarihine baktığımız zaman bunu görebiliriz. Rusya; merkezi hâkimiyetin güçlü olduğu dönemlerde gerek ekonomik gerekse politik alanda büyük başarılar elde etmiştir. Fakat parlamentonun üstün olduğu dönemlerde ülkede derhal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun en taze örneği SSCB Yüksek Konseyidir. Bu halk meclisi Sovyetler Birliğinin dağılmasına neden olmuştur... Güçlü iktidar Çar döneminde de, Sovyet döneminde de, bu gün de toplumda istikrarı sağlamıştır.*” Для России предпочтительнее сильная централизованная власть. Российские парламентарии высказали мнение об оптимальной модели политического устройства в стране, <http://rusk.ru/newsdata.php?idar=177082>

⁶ Медведев: парламентская демократия как форма правления для РФ - катастрофа, <http://rus.ru/rv.ru/2010/09/10/19703419/>

eğitiminin eksikliği bu ruh haline yardımcı olmaya devam etmektedir. Bugüne dek ülkede mahkeme reformu tamamlanmamıştır.”⁷

Kuvvetler ayrılığı bağlamında yargının durumunu irdelemek için genel olarak sistem içinde yargıyla ilgili bazı tespitlerde bulunmakta fayda vardır:

1) Güçlü yürütme erkine dayalı sistemde yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığının ihlal edilmesi bu sistemin doğal bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2) Anayasa yargısını “dördüncü erk” olarak adlandıran anayasacılar da vardır.⁸ Oysa yargı erki kuvvetler ayrılığı içinde bir bütündür. Konuyu normatif bir bakış açısıyla ele aldığımızda kuvvetler ayrılığı içinde yargı erki sadece Anayasa Mahkemesi tarafından değil bağımsız mahkemelerin tümü tarafından kullanılır. Kuvvetler ayrılığının gereği olarak devlet erkini yasama, yürütme ve yargı kollarına ayırırken kanunların anayasal denetiminin sağlanması çağdaş hukuk devleti açısından yeterli değildir. Kişileri, temel hakların en çok ihlal edildiği alan olarak bilinen yürütmenin baskısından korumak için diğer yargı kollarına ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda anayasa yargısı hukuk, ceza yargısı ve idari yargıyla beraber kuvvetler ayrılığı içinde bir bütün olarak faaliyet göstermektedir.

3) Rusya Federasyonu karmaşık ve çok katmanlı bir federal yapıya sahiptir. Anayasa yargısı iktidar erkleri arasındaki sadece yatay ilişkileri değil aynı zamanda dikey ilişkileri, merkez ve yerel ilişkilerini denetleyen bir organdır.

4) Anayasa Mahkemesi 1991-93 yıllarında faaliyet gösterdiği ilk dönemde yürütmenin emriyle kapatılmıştır. 1993’den itibaren yeniden kurularak faaliyete başlamıştır. Bu yüzden yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerde yürütmenin fiili ve yasal üstünlüğü söz konusudur.

Rusya’da anayasa yargısının gelişim sürecine baktığımızda Sovyet döneminde kanunların anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren belli bir mahkeme modelinin olmadığını görmekteyiz. Bilindiği üzere 10 Temmuz 1918 tarihinde kabul edilmiş anayasanın uygulanması üzerinde denetim yetkisi 1922 yılında tesis edilmiş RSFSC Savcılığı tarafından

⁷ Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации. “Норма” Москва 2011, s. 636.

⁸ Bkz: İbrahim Ö. Kaboğlu. **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 10. Baskı, Legal, İstanbul 2015, s. 146.

gerçekleştirilmekteydi. 1936 Anayasasının kabulünden sonra hukuk normlarının anayasaya uygunluğu üzerindeki denetim yetkisi Birlik cumhuriyetlerinin Yüksek Sovyetlerine tanındı. Şunu da vurgulamak gerekir ki uygulamada bir anayasaya uygunluk denetiminden söz etmek oldukça zordur. Nitekim yeni düzenlemeler yapıldığı zaman kanun veya kararnamenin anayasaya uygunluğundan ziyade anayasa metninde değişiklik yapılarak ilgili düzenlemelere uyumlu hale getirmek eğilimi daha yaygındı.

Rusya hukuk tarihinde bağımsız anayasal denetimi gerçekleştirmek amacıyla ilk kez 1989 yılında tesis edilen Anayasa Denetimi Komitesi oluşturuldu. Anayasa denetimini yapacak özel bir organ oluşturulması düşüncesi M.S. Gorbaçov'a aittir. 1 Aralık 1988 yılında SSCB Anayasasının 125. maddesine yapılan değişiklik ve ilave ile 23 uzman hukukçu ve siyaset bilimcilerden müteşekkil⁹ SSCB Anayasa Denetimi Komitesi oluşturulacaktı. Komitede Sovyetler Birliği'nin 15 cumhuriyetinden temsilciler yer alacaktı. 21-23 Aralık 1989'da II. SSCB Halk Vekilleri Kurultayında "SSCB'de Anayasa Denetimi Hakkında Kanun" kabul edildi ve komitenin başkan ve başkanvekili seçildi.¹⁰ Geriye kalan üyeler Yüksek Sovyet tarafından seçilecekti. Anayasa Denetim Komitesi kanunların, ayrıca kanun tasarılarının ve SSCB Başsavcısını, SSCB Devlet Hakeminin düzenlemelerini ve diğer normatif hukuk düzenlemelerini denetleme yetkisine sahipti. Fakat 1991 Ağustos darbesi sırasında basında bu kuruma ilişkin ciddi eleştiriler yer aldı. Zaten Sovyetler Birliği de sona yaklaşıyordu ve Aralık ayında kendi kendini feshetti.

Rusya'da anayasa yargısının tarihsel gelişim süreci, kısa¹¹ olmasına rağmen son derece renkli ve karmaşıktır.¹² 1990'lardan itibaren Sovyet sonrası ülkelerde anayasa mahkemeleri örgütlenmeye başladı.¹³ 12 Haziran 1990 tarihli "RSFSC'nin Devlet Egemenliği Bildirisinde" yürürlükteki normatif hukuk düzenlemelerinin anayasal denetiminin anayasal yargı kurumu

⁹ Daha sonradan bu sayı artırılarak 27'ye yükseltildi

¹⁰ Закон СССР от 23 декабря 1989 г. N 972-1. **Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР**. 1989, No:29,ст. 572.

¹¹ RF AYM'nin kısa tarihçesi resmi sayfasında yer almaktadır.

¹² Anayasa Mahkemesinin tarihine ilişkin kapsamlı araştırma ve belgeler için bkz: **Из истории создания Конституции Российской Федерации. Конституционная комиссия: стенограммы, материалы, документы (1990–1993 гг.)** (Под общ. ред. канд. юрид. наук О.Г. Румянцева). Москва 2007–2010. В 6 томах (10 книгах).

¹³ Post Sovyet ülkelerde anayasal yargının örgütlenmesi ve mahkemelerin faaliyeti, ayrıca ilgili mevzuata ilişkin Bkz: **Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов** (Отв. ред. М.А. Митюков), Зерцало, Москва 1998.

tarafından yapılması öngörülmekteydi.¹⁴ 15 Aralık 1990 yılında RSFSC’de ilk kez Anayasa Mahkemesine dair hüküm yer aldı. II. RSFSC Halk Vekilleri Kongresinde yapılan Anayasa değişikliği doğrultusunda Anayasa Mahkemesi kongre tarafından seçilecek, faaliyeti ise ayrı bir kanunla düzenlenecekti. IV. RSFSC Halk Vekilleri Kongresinde RF Anayasa Mahkemesi Kanunu tasarısı sadece yüz oy toplayabildi. 12 Temmuz 1991 yılında tasarı, bazı hükümleri değiştirilerek V. Kongre tarafından kabul edildi.¹⁵ 29-30 Ekim 1991’de mahkemenin 15 hâkiminden 13’ü seçildi (Yüksek Sovyet Başkanının önerisiyle).

Anayasa Mahkemesinin birçok kararı yürütme erkinin yasama ve mahkeme erklerine karşı yetki sınırlarını aşmasına ilişkindi.¹⁶ 14 Ocak 1992 tarihinde ilk oturumunda Anayasa Mahkemesi RSFSC Devlet Başkanının “RSFSC’nin Güvenlik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının Oluşturulması Hakkında”ki Kararnamesinin¹⁷ anayasaya uygun olmadığına dair karar aldı. Zira Cumhurbaşkanı bu kararnameyle güvenlik ve içişleri bakanlıklarını tek bakanlık altında bir araya getiriyordu. Anayasa Mahkemesi kararnamenin anayasaya aykırı olduğuna, Devlet Başkanının kendi yetkisini aştığına karar verdi.¹⁸

Anayasa Mahkemesi 1992-1993 yıllarında Rusya’da anayasa yargısının oluşmasına önemli katkıda bulunmuştu. Fakat dönemin siyasi olayları içinde yer alması nedeniyle bu kurum kamuoyu nazarında farklı bir imaj sergilemiştir. Yasama ve yürütme arasındaki keskin mücadele sırasında Anayasa Mahkemesi de siyasi tutkuların girdabına kapılmıştı.¹⁹ Birçok

¹⁴ Закон РСФСР от 15 декабря 1990 г. “Об изменения и дополнениях Конституции (Основного закона) РСФСР”. **Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР**. 1990. No: 29, ст. 359.

¹⁵ **Ведомости РСФСР**. 1991. No: 30, ст. 1017.

¹⁶ Витрук Н.В. **Конституционное правосудие в России (1991-2001)**. “Городец-издат”, Москва 2001, с. 17.

¹⁷ Указ Президента Российской Советской Федеративной Социалистической Республики. Об образовании Министерства безопасности и внутренних дел РСФСР, № 52 ст.1902. 19 декабря 1991 года. № 289. <http://ведомости.рсфср.рф/1991/52/#1902>

¹⁸ Постановление Конституционного Суда РСФСР по делу о проверке конституционности Указа Президента РСФСР от 19 декабря 1991 года No: 289 “Об образовании Министерства безопасности и внутренних дел РСФСР”, 14 января 1992 года, г. Москва. <http://docs.pravo.ru/document/view/67166870/78295676/>

¹⁹ **Комментарий к Конституции Российской Федерации** (под общ. ред. Л.В. Лазарева). ООО “Новая правовая культура”, Москва 2009 г., Статья 125

araştırmacıya göre Anayasa Mahkemesinin başlıca kusuru hukuk alanından siyasi alana kayması, zamanla mahkeme organından siyaset aracına dönüşmesi idi. Yasama ve yürütme arasında devam eden ve derinleşen çatışma ortamında Anayasa Mahkemesinin, söz konusu iktidar erklerinin düzenlemeleriyle ilgili aldığı kararlarda keskin bir siyasi pozisyon almaması imkânsızdı.²⁰Anayasa Mahkemesi ve yürütme arasındaki en dramatik çatışma 1993 yılı sonbaharında yaşandı. Mahkeme, Devlet Başkanının Halk Vekilleri Kurultayının feshini öngören kararnamesinin anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. 7 Ekim 1993 yılında Devlet Başkanı B.Yeltsin'in kararnamesiyle Anayasa Mahkemesinin faaliyeti durduruldu.

1993 Anayasasının kabulü Anayasa Mahkemesinin örgütlenmesi için yasal dayanak oluşturdu. Yeni Anayasa yapımı sürecinde değişik anayasa yargısı modelleri yoğun bir şekilde tartışıldı. Bu tartışmalar sırasında Yüksek Mahkeme (Yargıtay) bünyesinde bir anayasal denetim kurulunun oluşturulması, ABD'de olduğu gibi anayasal denetim yetkisinin Yüksek Mahkemeye verilmesi (Amerikan modeli) gibi öneriler dile getirildi. Bazı önerilerde ise Anayasa Mahkemesinin rolünün azaltılarak yetkilerinin başka kurumlara devredilmesi fikri de seslendirilmekteydi. Böyle bir durum o dönemde yaşanmış olaylara karşı bir tepki mahiyetindeydi. Tartışmalar sonucunda anayasal yargıyı gerçekleştirecek bağımsız bir mahkemenin kurulmasına karar verildi. Yeni kanun bünyesinde birçok tepkisel hükmü barındırıyordu. Yakın dönemde anayasa yargısıyla ilgili yaşanmış "kötü tecrübe" bu alandaki düzenlemelerin yapıldığı sırada kendini göstermiştir. Yeni kanun gereği, bundan sonra Anayasa Mahkemesi resen dava açmayacak ve herhangi bir yetkili makamın eylemleri, ayrıca partilerin anayasaya uygunluğu konusunda değerlendirme yapmayacaktı. Anayasa Mahkemesi başvuru veya şikâyet üzerine sadece normatif düzenlemeleri denetleyecekti. Anayasa Mahkemesi üyelerinin sayısı 15'den 19'a yükseltildi. Anayasaya uygun olarak Devlet Duması 24 Temmuz 1994 yılında Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Kanununu kabul etti.²¹

Anayasa metninde Anayasa Mahkemesinin tanımı yapılmamıştır. Muhtemelen anayasa tasarısını hazırlayanlar tasarımı halk oylamasına çıkarmadan önce Anayasa Mahkemesinin kesin bir biçimde tanımlanması

²⁰ Витрук Н.В., с. 21-22.

²¹ 12 Temmuzda önerilen metin Federasyon Konseyi tarafından kabul edilmiş, 21 Temmuzda RF Devlet Başkanı tarafından imzalanmış, 23 Temmuzda ise yayınlanmıştır.

konusunda mutabakat sağlayamamışlardı.²² Bu boşluk anayasanın 128. maddesinde Anayasa Mahkemesinin yetkileri, oluşum şekli ve faaliyetinin düzenlendiği hükümlere dayanarak Anayasa Mahkemesi Kanunuyla giderilmeye çalışılmıştır.²³ Anayasa yapımı sürecinde Anayasa Mahkemesinin yasal statüsüne ilişkin görüş birliği yoktu ve bu boşluğun ortaya çıkma sebebi de bundan kaynaklanıyor.²⁴

Anayasanın 125. maddesi Anayasa Mahkemesinin oluşumu ve faaliyetinden bahsetmektedir. Bu hükümler daha ayrıntılı şekilde Anayasa Mahkemesi Kanununda yer almıştır.²⁵ İç düzen faaliyetleri ise Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile belirlenmiştir. İçtüzükle mahkemenin yüksek kurullarının oluşumu, yetki dağılımı, oturumlarda konuların görüşülme sırasının belirlenmesi vs. öngörülmüştür.²⁶

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi 19 hâkimden oluşuyor (125/1). Hâkimlerin açık ve kesin sayısının belirlendiği tek Anayasa maddesi de budur. Diğer yüksek mahkemelerde hâkimlerin sayısı iş yüküne uygun olarak belirlenmekte ve Devlet Başkanı tarafından onaylanmaktadır. 6 Mayıs 1991 tarihli kanunda Anayasa Mahkemesinde hâkim sayısı 15'di (AYM'nin faaliyetini durdurduğu anda bu sayı 13 idi).²⁷

Anayasa Mahkemesine anayasaya uygunluk denetimine ilişkin başvuru hakkı belli makam ve mercilere tanınmıştır. Bunlar: Devlet Başkanı, Federasyon Konseyi, Devlet Duması, Devlet Duması milletvekilleri veya Federasyon Konseyi üyelerinin beşte biri, Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi ve Rusya Federasyonu Yüksek Tahkim Mahkemesi, Rusya Federasyonu federe birimlerinin yasama ve yürütme erkleri (125/1). Bu makam ve mercilerin başvurusu üzerine Anayasa

²² **Комментарий к Конституции Российской Федерации** (под общ. ред. Л.В. Лазарева). ООО “Новая правовая культура”, 2009 г., Статья 125.

²³ **О Конституционном Суде Российской Федерации** (с изменениями на 14 декабря 2015 года), <http://docs.cntd.ru/document/9006048>

²⁴ **Комментарий к Конституции Российской Федерации** (общ. ред. Ю.В. Кудрявцева). Фонд «Правовая культура», Москва 1996, с. 498, 499.

²⁵ Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ “О Конституционном Суде Российской Федерации” (с изменениями и дополнениями). <http://constitution.garant.ru/act/judicial-authori/10101207/>

²⁶ Бархатова Е.Ю. **Комментарий к Конституции Российской Федерации**. “Проспект”, Москва 2010 г.

²⁷ **Конституция Российской Федерации: доктринальный комментарий (по статеинный)** (под ред. Ю.А. Дмитриева). “Деловой двор”, Москва 2009 г.

Mahkemesi aşağıdaki düzenlemelerin anayasaya uygunluk denetimini yapacaktır:

- a) Federal kanunların, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı, Federasyon Konseyi, Devlet Duması, Rusya Federasyonu Hükümetinin normatif düzenlemelerinin
- b) Cumhuriyetlerin anayasalarının, Rusya Federasyonu federe unsurlarının tüzüklerinin,²⁸ ayrıca, Rusya Federasyonu devlet organlarının yetki alanına dâhil konuların ve Rusya Federasyonu devlet organlarıyla Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organlarının ortak yetki alanına dâhil konularda çıkarılan kanunlarının ve diğer normatif düzenlemelerin
- c) Rusya Federasyonu devlet organları ile Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organları arasında, Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organlarının kendi aralarında yapılmış anlaşmaların
- d) Rusya Federasyonunun yürürlüğe girmemiş uluslararası antlaşmalarının.

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi aşağıdaki organlar arasındaki yetki ihtilaflarından doğan uyumsuzlukları çözer:

- a) Federal devlet organları arasındaki
- b) Rusya Federasyonu devlet organları ile Rusya Federasyonu federe unsurlarının hâkimiyet organları arasındaki
- c) Rusya Federasyonunun federe unsurlarının yüksek devlet organlarının kendi aralarındaki (125/3).

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi; vatandaşların anayasal hak ve özgürlüklerinin ihlaline ilişkin şikâyetler ve mahkemelerin başvurusu üzerine somut davada uygulanan veya uygulanmaya konan kanunun anayasaya uygunluğunu federal kanunla öngörülmüş şekilde denetler (125/4).

Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi; Rusya Federasyonu Devlet Başkanının, Federasyon Konseyinin, Devlet Dumasının, Rusya Federasyonu Hükümetinin, Rusya Federasyonu federe unsurlarının yasama organlarının başvurusu üzerine Rusya Federasyonu Anayasasını yorumlar (125/5).

Anayasaya aykırı olarak tanımlanan düzenlemeler veya onların değişik hükümleri yürürlükten kalkar; Rusya Federasyonunun, Rusya Federasyonu

²⁸ Rusya Federasyonu bünyesindeki cumhuriyetler anayasalara, geri kalan federe unsurlar ise kurucu belge olarak tüzüklere sahiptirler.

Anayasasına aykırı uluslararası antlaşmaları yürürlüğe konamaz ve uygulanamaz (125/6). Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi; Federasyon Konseyinin başvurusu üzerine, Rusya Federasyonu Devlet Başkanının devlete ihanet veya diğer ağır suçları işlediğine ilişkin ithamın kanunlara uygun bir şekilde ileri sürüldüğü konusunda görüş bildirir (125/7).

Yukarıda da vurguladığımız gibi Rusya’da Anayasa Mahkemesi tarihi iki döneme ayrılmaktadır:

- 1) 1991-93
- 2) 1993 ve sonrası.

1993 yılında anayasa yargısının askıya alınması yürütmenin “böyle bir yargı istemiyoruz” dediği anlamına gelmektedir. Yargının siyasi çatışmaların içine çekildiği bir ortamda yürütmenin olaya el koyması diğer erkler üzerinde tahakküm inşa etmesi anlamına geliyordu. 1994 yılında yeni Anayasa Mahkemesi oluşturulduktan sonra da yargının siyasi eğilim ve tutumlar içinde bulunduğu konusunda eleştiriler yapılmıştır.

Anayasa Mahkemesiyle ilgili mevzuatta özellikle son on yıl içinde birçok değişiklikler yapılmış, mahkemenin yapısı ve işleyişi konusunda birçok yenilikler getirilmiştir. Bu değişiklikler içinde yargı usulü, hâkimlerin yaş sınırı, yabancı ve uluslararası mahkemelerin Rusya Federasyonu sınırları içinde uygulanmasına dair hükümler yer almaktadır. 5 Şubat 2007’de yürürlüğe girmiş değişiklikle Anayasa Mahkemesinin St. Petersburg’da faaliyet göstereceği hükme bağlanmıştır.²⁹

Geleneksel olarak Rusya’da kuvvetler ayrılığı bağlamında yargı kolunun etkisi görece azdır. Anayasada yer alan yargı bağımsızlığına ilişkin hükümlerin sağlam işleyiş mekanizması da henüz kurulmuş değildir. Bu yüzden yargı erki özellikle yürütme başta olmakla diğer erkeler tarafından doğrudan ve dolaylı baskı görmektedir. Hâkimlik teminatı ve hâkimlerin özlük hakkına ilişkin anayasal hükümler “kaynak yetersizliği”³⁰ nedeniyle çoğu zaman karşılanmazken yargı da dolaylı yoldan yürütmeye bağlı kılınmaktadır.

²⁹ 21 Mayıs 2008 yılından itibaren mahkeme tarihi Senato binasında faaliyete başlamıştır.

³⁰ Buna bir örnek vermek gerekirse, hâkimlerin statüsüne ilişkin mevzuatta onların altı ay içinde konutla temin edilmesi gerektiği hükmü yer alsa da çoğu zaman kaynak yetersizliği yüzünden bu norm çalışmamaktadır.

Anayasaya ve kuvvetler ayrılığının gereğine uygun olarak, Rusya'da yargı yetkisini sadece mahkemeler kullanır (AY, md. 118/1) ve yargı erki üç kolda örgütlenmiştir.

- 1) Yüksek Mahkeme
- 2) Yüksek Tahkim Mahkemesi
- 3) Anayasa Mahkemesi

Yüksek Mahkeme medeni, cezai, idari ve diğer davalara ilişkin genel mahkemeler üzerinde üst yargı organı olup, federal kanunla öngörülen usulde onların faaliyeti hakkında yargı denetimini gerçekleştirir ve mahkeme pratiğine ilişkin açıklamalar yapar (AY, md. 126).

Yüksek Tahkim Mahkemesi, tahkim mahkemelerince görülen ekonomik uyuşmazlıklar ve diğer davaların çözümüne ilişkin yüksek yargı organı olup, federal kanunla öngörülen usulde onların faaliyeti hakkında yargı denetimini gerçekleştirir ve mahkeme pratiğine ilişkin açıklamalar yapar.

Anayasa'da yargı bağımsızlığına ilişkin hükümler aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Rusya Federasyonunda yargı yetkisini sadece mahkemeler kullanılır (118/1). Yargı yetkisi anayasa, medeni, idari ve ceza yargısıyla gerçekleştirilir (118/2). Rusya Federasyonunun yargı sistemi, Rusya Federasyonu Anayasası ve federal anayasal kanunlarla belirlenir. Olağanüstü mahkemelerin kurulması yasaktır (AY, md.118/3).

Rusya'da yargıyla ilgili tartışılan konulardan biri de müstakil idari mahkeme kolunun oluşturulmasına ilişkindir. Şüphesiz ki bu yönde atılabilecek en önemli adım hukuk ve ceza mahkemelerinden ayrılmış bir idari mahkeme sistemini oluşturmaktır. Ayrı bir idari mahkemenin kurulup kurulmamasına ilişkin tartışmalar Rusya hukuk doktrininde her zaman yaşanmıştır. Hukuk tarihçileri Rusya'da idari yargının meydana geldiği tarihi 1864 mahkeme reformundan başlatmaktadırlar. İdari yargı kolunun genel yargı sistemi içinde ayrıştırılması hukuk reformu açısından önemli bir ivme olmuştur. Fakat bu ayrıştırma müstakil bir idari yargı teşkilatının kurulması şeklinde gerçekleşmemiştir. Bunun tek istisnası Hükümet Senatosunun I. Departmanının idare üzerinde denetim yetkisine sahip tek organ olması idi. Senato – Rusya'da doğrudan imparatora bağlı bir kurumdu. 19 Şubat (2 Mart) 1711'de I.Petro tarafından tesis edilmiş, devlet hâkimiyeti ve yasama organı olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Senato, devlet kurumları üzerinde denetim işlevini gerçekleştiriyordu. 1864'ten beri bu

kurum yüksek temyiz mercii yetkisine sahipti.³¹1870 yılında gerçekleşen mahkeme, taşra³² ve ardından şehir reformları sonucunda karmaşık ve geniş çaplı bürokratik yapı ortaya çıkmıştı. Böyle bir ortamda idari yargı kolunun örgütlenmesi mümkün olmamıştı.

1917 yılı Şubat Devriminden sonra idari yargının örgütlenmesine yönelik somut adımlar atıldı. 30 Mayıs 1917 tarihli “Esasname” ile üç dereceli idari yargı kolu tesis edilmesi öngörülmüştü. Birinci dereceli idari yargı mercii kazalardaki (uyezd) idari hâkimler, ikinci dereceli merciler bölge (okrug) mahkemelerindeki idari yargı şubeleriydi. Üst düzey idari yargı mercii ise Hükümet Senatosunun I. Departmanı idi. Fakat bu sistem uygulamaya konmadı. İlk olarak *okrug* mahkemelerindeki idari şubelerin örgütlenmesi ertelenirken bu mahkemeler için öngörülmüş yetkiler hukuk davaları şubelerine verildi. 1917 Ekim İhtilali sonrası yargı reformu da durduruldu.³³ Sonraki dönemlerde idari yargının yapılandırılması yönünde bazı girişimlerde bulunulsa da idari mahkemeler bir türlü kurulamadı.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yargı reformu sürecinde idari yargı kolunun müstakil mahkeme organları şeklinde örgütlenmesine ilişkin tartışmalar devam etmiştir. 1993 Anayasasında öngörülmesine rağmen değişik gerekçelerle idari yargının bu şekilde örgütlenmesi somut bir karara bağlanamamıştır. 19 Ekim 2000’de RF Yüksek Mahkemesi (Yargıtay) idari mahkemelerle ilgili Duma’ya bir yasa tasarısı sundu ve tasarının 22 Kasım 2000 tarihinde birinci müzakeresi yapıldı. 2006 yılında yine Yüksek Mahkeme Genel Kurulunun (Plenum) kararıyla³⁴ Rusya Federasyonunda İdari

³¹ Bkz: Сазанкова О.В. Функции Правительствующего Сената Российской Империи как высшего судебного органа. **Пробелы в российском законодательстве**. 2011 г.№4, с. 279-281.

³² Taşra reformu (Земская реформа) II. Aleksandr döneminin büyük reformlarından olup taşrada yerel yönetimlerin oluşturulmasını öngörüyordu. Reformun yasal dayanağını 1864 tarihli “Vilayet ve kazalarda taşra kurumlarına dair Esasname” oluşturuyordu. Reformun gerekçesi karar alma yetkisinin merkezde olmasıyla hizmetin sunulabilmesini gecikmesi, merkezdeki yetkililerin, yereldeki ihtiyaçları bilmediklerinden verilen kararların yerel ihtiyaçları karşılamaması idi. Reform sonucunda seçikle oluşturulan taşra meclisleri (земское собрание) ve yürütme yetkisini haiz taşra idareleri (земская управа) oluşturulmuştu.

³³ **Административная юстиция и административное судопроизводство: зарубежный опыт и российские традиции** (Л. А. Николаева, А. К. Соловьева), (Посвящается памяти Р. М. Асланова Р.) “Юрид. Центр Пресс”, СПб. 2004, с. 332.

³⁴ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 16 ноября 2006 г. № 55 “О внесении в Государственную Думу Федерального Собрания Российской

Yargı Kanunu tasarısı parlamento sunulduysa da müzakereye açılmadı.³⁵ Mart 2013'te Devlet Başkanı tarafından Duma'ya İdari Yargı Kanunu tasarısı sunuldu. Muhtemelen bu nedenle Yüksek Mahkeme daha önce sunduğu yasa tasarısını geri çekti. Devlet Başkanı 18 Aralık 2012'de VIII. Tüm-Rusya Hâkimler Kongresinde kısa sürede İdari Yargı Kanununun kabul edilerek, vatandaşlarla idare ve yerel yönetimler arasındaki uyuşmazlıkları çözecek mahkemelerin oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.³⁶ Böylece uzun süren tartışmaların ardından 8 Mart 2015 yılında Rusya Federasyonu İdari Yargı Kanunu kabul edildi.³⁷ Bu kanun idari mahkemenin ayrı bir yargı organı şeklinde örgütlenmesini öngörmemiştir. Dahası, bugün sürmekte olan tartışmalarda yargı kollarının tümüyle bir araya getirilerek tek düze bir yargı sistemi oluşturma fikri de kuvvetle seslendirilmektedir.

Yargı erkinin bağımsızlığını sadece kuvvetler ayrılığına bağlamak doğru olmayacaktır. Nitekim kuvvetler ayrılığının tanınmadığı hukuk sistemlerinde de yargının bağımsızlığından söz edilmektedir. Yargı erki gerek yargıç mesleğinin özelliği gerekse yargı kararlarının özgüllüğü bakımından son derece hassas bir devlet erkidir. Kuvvetler ayrılığının geçerli olduğu devletlerde son sözü söyleyen yargı erkinin bu özelliği onun bağımsız olmasını gerektirmektedir. Tarafsız surette haklı olanı dile getiren yargıcın bağımsız olması gerekir.³⁸

Rusya'da hâkim olarak atanmak için en az 25 yaşında olmak, hukuk alanında bir yükseköğrenim kurumundan mezun olmak ve hukuk alanında en az beş yıl deneyime sahip olmak (ayrıca RF vatandaşı olmak) şartı aranıyor. Federal kanunla Rusya Federasyonu hâkimlerinde aranan şartlara yönelik ilave talepler de belirlenebilir (AY. Md 119). Kanunda, yüksek mahkemelerin hâkimleriyle ilgili daha farklı talepler öngörülmüştür. İkinci dereceli genel mahkemelerin ve tahkim mahkemelerinin hâkimlik görevine atanmak için en

Федерации проекта Кодекса административного судопроизводства Российской Федерации". СПС "Консультант Плюс".

³⁵ Шмалый О.В. Современные тенденции развития административного судопроизводства. **Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление.** 2013. № 11 (42).

³⁶ Выступление Владимира Путина на VIII Всероссийском съезде судей. <http://pravo.ru/doc/view/291/>

³⁷ Федеральный закон Российской Федерации от 8 марта 2015 г. No: 21-ФЗ "Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации, 11 марта 2015 г. **Российская газета.** Федеральный выпуск №6620.

³⁸ Kaboğlu İ. **Anayasa Hukuku Dersleri** (Genel Esaslar), 10. Baskı, Legal, İstanbul 2015, s. 146-147.

az 30 yaşını doldurmak, kusursuz saygınlık, yüksek hukuk eğitimi ve en az on beş sene hukuk alanında çalışmak, yine hukuk alanında yüksek mesleki yeterliliğe sahip olmak şartı aranmaktadır.

Kanun, Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanmasında RF Devlet Başkanına yüksek takdir hakkı tanımıştır. Anayasa Mahkemesi üyeleri RF Devlet Başkanının önerisi üzerine Federasyon Konseyi tarafından atanır. Federasyon Konseyi ve Devlet Duması milletvekilleri, yüksek yargı organları, federal hukuk idareleri, hukuk bilim ve eğitim kurumları adaylarla ilgili Devlet Başkanına öneride bulunabilirler.

Yargı bağımsızlığı kavramı çeşitli yönlerden ele alınarak incelenebilir. Öncelikli olarak yargı erki diğer iktidar erklerine karşı bağımsız olacaktır. Bu husus yargının “dış bağımsızlığı” olarak bilinmektedir. Fakat bu unsur yargı erkinin bağımsızlığı için yeterli değildir. Yargı erkinin kendi sistemi içinde hiyerarşik bir baskının oluşmasına da müsaade edilmemelidir. Bu yargı erkinin “iç bağımsızlığı” açısından oldukça önemlidir. Bağımsızlığın başka bir unsuru da yargıçların bireysel olarak bağımsızlığının sağlanmasıdır. Ayrıca yargı erkinin, bir bütün olarak her türlü etki ve “uygunsuz” müdahalelerden korunmasını öngören “kurumsal bağımsızlık” da büyük önem taşımaktadır.³⁹

Hükümet sistemine bakılmaksızın yargı erkinin diğer iktidar erkleri karşısında bağımsız olması gerekir. Ayrıca bağımsızlığın gerçekleşebilmesi için yargı fonksiyonunu ifa eden hâkimlerin diğer kamu görevlilerinden daha teminatlı bir statüye kavuşturulmaları benimsenmiştir.⁴⁰ Yargı bağımsızlığının sadece anayasada tespit edilmesi ve kanunlarda yer alması yeterli koşul değildir. Nitekim otoriter rejimlerin hukuk belgelerinde de yargı bağımsızlığından bahsedilmektedir. 1977 SSCB Anayasasının⁴¹ 155. maddesi ve RSFSC Anayasasının⁴² 167. maddesinde hâkimlerin bağımsız

³⁹ Bkz: Gönenç L. **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3, Ankara 2011.

⁴⁰ Özbudun E. **Türk Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Yetkin yayınları, Ankara 2013, s. 376.

⁴¹ Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.) http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/1549448/chapter/22/

⁴² Конституция (Основной закон) Российской Советской Федеративной Социалистической Республики от 12 апреля 1978 г., http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1978/red_1978/5478721/chapter/21/#block_9200

olduklarından ve sadece kanuna tabi olduklarından bahsetmektedir. Burada önemli olan husus, hükümet sistemine bakılmaksızın hâkimlerin bağımsızlığını korumaktır. Rusya Federasyonu Anayasasına göre hâkimler bağımsızdırlar ve sadece Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlara tabidirler. Mahkeme, davayı incelerken devlet organının veya diğer organların düzenlemelerinin kanunlara aykırı olduğunu belirlerse, kanuna uygun karar alır (AY, md. 120).

Anayasaya göre hâkimler azledilemez. Hâkimlerin yetkileri federal kanunla belirlenen usul ve esaslar dışında sona erdirilemez veya durdurulamaz (AY, md. 121). Hâkimler dokunulmazdır. Hâkimler hakkında federal kanunla belirlenen şekil dışında ceza kovuşturulması yapılamaz (AY, md. 122). Ocak 2001’de AYM hâkimlerinin yetki süresi 12 yıldan 15 yıla çıkartılmıştır. Mart 2005’de AYM Kanununda yapılan değişiklikle⁴³ hâkimlerin faaliyet süresi sınırlandırılmaktadır. Yeni düzenlemeye göre hâkimlerin görev süreleri atandığı andan başlar ve yetmiş yaşa dek devam eder. Haziran 2009’da AYM Kanununda yapılan değişiklikle⁴⁴ önceki Sekreter Hâkim görevi Mahkeme Başkanvekili görevine dönüştürülerek Başkanvekili sayısı ikiye çıkarılmıştır. Ayrıca bu değişiklikten sonra Başkan ve iki Başkanvekili Devlet Başkanının önerisiyle Federasyon Konseyi tarafından altı yıl süreyle atanacak ve tekrar atanmaları mümkün olacaktır.

Tüm mahkemelerde davaların görüşülmesi açık yürütülür. Davanın kapalı duruşmada görüşülmesine, sadece federal kanunla belirlenen durumlarda izin verilir. Federal kanunla öngörülen durumlar dışında, ceza davalarının mahkemelerde gıyabi görüşülmesine izin verilmez. Yargılama tarafların çekişmesi ve eşitliği esasında gerçekleştirilir. Yargılama işlemleri federal kanunla öngörülen durumlarda, jürinin katılımıyla gerçekleştirilir (AY, md. 123). Anayasa Mahkemesinde en kapsamlı değişiklikler Kasım

⁴³ Федеральный закон Российской Федерации от 5 апреля 2005 г. N 2-ФКЗ, О внесении изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации, 9 апреля 2005 г. **Российская газета**. Федеральный выпуск №3742

⁴⁴ Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 2 июня 2009 г. No:2-ФКЗ
“О внесении и изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации. 4 июня 2009 г. в **Российская газета**. Федеральный выпуск №4924

2010’da yapılmıştır.⁴⁵ Değişiklikler gereği Anayasa Mahkemesi belli tarafların katılımı olmadan duruşma yapabilecekti. Bu değişiklik mahkemenin işgücünün azaltılması ve davaların daha hızlı şekilde karara bağlanması açısından çok önemliydi.

2014 yılında yapılan değişiklikle Rusya genelinde yapılacak referandumların konularının anayasaya uygunluğunun denetlenmesi, ayrıca ülke mevzuatıyla uluslararası hukuk düzenlemeleri arasında kanunların ihtilafı durumunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili Anayasa Mahkemesinin yetkileri genişletilmiştir.⁴⁶ 2010-14 yılları arasında yapılmış değişiklikler AYM’nin faaliyetine, ayrıca vatandaşların ve birliklerinin AYM’ne başvurusuyla ilgili bazı prosedürleri ihtiva etmektedir.

Uluslararası sözleşmelerden ileri gelen ilke ve kurallar Rus hukuk sisteminin parçasıdır. Fakat bu yaklaşımın Anayasanın 15. ve 17. maddeleri ile birlikte ele alınarak okunması gerekir. Rusya Federasyonu Anayasası, Rusya Federasyonu genelinde yüksek hukuki güce, doğrudan yürürlüğe sahiptir ve uygulanır. Rusya Federasyonunda uygulanan kanunlar ve diğer hukuk düzenlemeleri, Rusya Federasyonu Anayasasına aykırı olmamalıdır (AY, md. 15/1). 17. maddenin 1. fıkrasına göre Rusya Federasyonunda, uluslararası hukukun evrensel ilke ve normları doğrultusunda ve bu Anayasaya uygun olarak, insan ve vatandaş hak ve özgürlükleri tanınır ve güvence altına alınır. Anayasa Mahkemesi Başkanı V. Zorkin’e göre uluslararası antlaşma ile kanun arasında çatışma olması halinde uluslararası antlaşmaya üstünlük tanınması uluslararası düzeyde tanınan hakların RF’de tanınan hak ve özgürlüklerden yüksek olduğu anlamına gelmez. Burada Anayasa Mahkemesinin “daha yüksek standart” kavramı dikkate alınmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 3 ноября 2010 г. No:7-ФКЗ

“О внесении изменений в Федеральный конституционный закон ‘О Конституционном Суде Российской Федерации’” 10 ноября 2010 г. в *Российская газета*. Федеральный выпуск №5332

⁴⁶ Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 4 июня 2014 г. No:9-ФКЗ

“О внесении изменений в Федеральный конституционный закон ‘О Конституционном Суде Российской Федерации’”, 6 июня 2014 г. в ” *Российская газета*. Федеральный выпуск №6399

⁴⁷ Örnek Anayasa Mahkemesi’nin No: 15- P sayılı ve 30 Kasım 2000 tarihli kararında, yerel yönetimlerin özerkliği açısından Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlarla tanınan güvencelerin Rusya’nın uluslararası yükümlülüklerinden doğan güvencelere göre

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Anayasa yargısının politik gelişmelerden etkilendiği belirgin şekilde hissedilmektedir. Bu aynı zamanda Rusya'nın uluslararası alanda karşılaştığı sorunlarla da ilgilidir. AİHM "Yukos Davası"nda Rusya'yı 1.86 milyar Euro ödemeye mahkûm etmiştir.⁴⁸ Bundan sonraki süreçlerde de Rusya'yı mahkûm edecek çok sayıda kararların alınacağı, bu kararlarla Rusya üzerinde bir baskı oluşturulmak istendiği yönünde yoğun eleştiriler yapılmaktadır. 15 Haziran 2015 tarihinde Devlet Dumasının yaklaşık 90 milletvekili Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunarak RF Anayasası ve AYM kararlarıyla uyumsuzluğu durumunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının hangi kısmının uygulanacağı konusunda açıklama talebinde bulunmuştur.⁴⁹ 18 Kasım'da parlamentonun değişik parti gruplarına mensup birçok milletvekili⁵⁰ tarafından bir yasa tasarısı sunmuşlardı. Aralık ayının başında kabul edilen, 14 Aralık 2015'de Putin tarafından imzalanarak aynı günde yürürlüğe giren yasa değişikliği, Anayasa Mahkemesine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarını tanımama hakkı vermektedir. Yeni yasa uyarınca Rusya Anayasa Mahkemesi artık, uluslararası mahkemelerin Rusya'ya karşı aldığı kararların uygulanıp uygulanamayacağına karar verecek. Kararları Anayasa Mahkemesine taşıma hakkı ise Hükümet ile Devlet Başkanında olacak.⁵¹

Böylece, Rusya'da Anayasa yargısı sadece iç değil, aynı zamanda dış eksenli sorunlar yaşayacaktır. Kuvvetler ayrılığı bağlamında yargının yetki ve fonksiyonları alanında değişiklikler yoluyla iyileştirmeler yapılacağı beklenilemez. Zira sorunun çözümü sadece yargı sisteminin hukuk devleti standartlarına getirilmesi ve bu alandaki aksaklıkların giderilmesi gerektiği şeklinde düşünülmemelidir. Bu zaten sistem sorunudur ve çözümü Rusya'nın

daha yüksek bir düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Zorkin V. Rusya Federasyonu Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvuru. Anayasa Yargısı, Cilt 26, Yıl 2009, (ss. 283-292), 290-291.

⁴⁸ Bunun dışında Hollanda'nın Lahey kentinde Temmuz 2014'te görülen davada, Yukos petrol şirketini iflasa zorladığı gerekçesi ile Rusya 50.1 milyar dolar tazminata mahkum edilmiştir. Moskova'nın mahkeme kararını yerine getirmeyeceğini açıklamasının ardından da Rusya'nın Fransa ve Belçika'daki devlet hisseleri dondurulmuştu.

⁴⁹ В Госдуме поставили вопрос о приоритете российского права над международным, <http://lenta.ru/news/2015/06/15/kalashnikov1/>, 15 июня 2015

⁵⁰ Senatör Andrey Klişas, "Tek Rusya"dan Vladimir Pligin, "Adil Rusya"dan Mihail Yemelyanov, Rusya Liberal Demokrat Partisinden Aleksey Didenko, RF Komünist Partisinden Vasiliy Lihaçev.

⁵¹ Путин разрешил Конституционному суду игнорировать решения ЕСПЧ, <http://lenta.ru/news/2015/12/15/ks/>

bir devlet olarak demokratikleşmesinden geçer. Bunun için sosyal ve siyasi yaşamın birçok alanında köklü reformların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Asker. Rusya'da Yönetim Geleneğinin Değişmeyen Özelliği: Güçlü Yürütme: İçinde: **Başkanlık Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Türkiye İçin Değerlendirmeler** (Editörler: Murat Aktaş, Bayram Coşkun), 1. Basım, Nobel yayınları, Ankara Ekim 2013, ss.105-149, 2. Basım, ss.185-258.
- Cornils M. Güçler Ayrılığı (Çeviren: Ahmet M. Güneş). İçinde: **Anayasa Teorisi** (Editörler: Otto Depenheuer, Christoph Grabenwarter. Çeviri editörü: İlyas Doğan), Lale Yayıncılık, yy. 2014, ss. 669-712.
- Gönenç L. **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3, Ankara 2011.
- İbrahim Ö. Kaboğlu. **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 10. Baskı, Legal, İstanbul 2015.
- Kaboğlu İ. **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 10. Baskı, Legal, İstanbul 2015.
- Özbudun E. **Türk Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Yetkin yayınları, Ankara 2013.
- Административная юстиция и административное судопроизводство: зарубежный опыт и российские традиции** (Л. А. Николаева, А. К. Соловьева), (Посвящается памяти Р. М. Асланова), "Юрид. центр Пресс", СПб. 2004.
- Баглай М. В. **Конституционное право Российской Федерации**. "Норма", Москва 2011.
- Бархатова Е.Ю. **Комментарий к Конституции Российской Федерации**. "Проспект", Москва 2010 г.
- В Госдуме поставили вопрос о приоритете российского права над международным, <http://lenta.ru/news/2015/06/15/kalashnikov1/>, 15 июня 2015
- Ведомости РСФСР**. 1991. N 30. ст. 1017.

Витрук Н.В. **Конституционное правосудие в России (1991-2001)**. “Городец-издат”, Москва 2001.

Выступление Владимира Путина на VIII Всероссийском съезде судей.
<http://pravo.ru/doc/view/291/>

Закон СССР от 23 декабря 1989 г. №:972-І. **Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР**. 1989. №: 29, ст. 572.

Закон РСФСР от 15 декабря 1990 г. “Об изменения и дополнениях Конституции (Основного закона) РСФСР”. **Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР**. 1990. N 29. ст. 359.

Из истории создания Конституции Российской Федерации. Конституционная комиссия: стенограммы, материалы, документы (1990–1993 гг.) (под общ. ред. канд. юрид. наук О.Г. Румянцева). Москва 2007–2010.

Комментарий к Конституции Российской Федерации (Общ. ред. Ю.В. Кудрявцева). Фонд «Правовая культура», Москва 1996, с. 498, 499.

Комментарий к Конституции Российской Федерации (под общ. ред. Л.В. Лазарева). ООО “Новая правовая культура”, 2009 г., Статья 125

Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов (отв. ред. М.А. Митюков), Зерцало, Москва 1998.

Конституция Российской Федерации: доктринальный комментарий (постатейный) (под ред. Ю.А. Дмитриева). “Деловой двор”, Москва 2009 г.

О внесении изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации”. 4 июня 2009 г. в **Российская газета**. Федеральный выпуск №4924

О внесении изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации” 10 ноября 2010 г. в **Российская газета**. Федеральный выпуск №5332

О внесении изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации”, 6 июня 2014 г. в “**Российская газета**. Федеральный выпуск №6399

О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями на 14 декабря 2015 года), <http://docs.cntd.ru/document/9006048>

Постановление Конституционного Суда РСФСР по делу о проверке конституционности Указа Президента РСФСР от 19 декабря 1991 года №: 289 “Об образовании Министерства безопасности и внутренних дел РСФСР”, 14 января 1992 года, г. Москва. <http://docs.pravo.ru/document/view/67166870/78295676/>

Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 16 ноября 2006 г. № 55 “О внесении в Государственную Думу Федерального Собрания Российской Федерации проекта Кодекса административного судопроизводства Российской Федерации”. СПС “Консультант Плюс”.

Путин разрешил Конституционному суду игнорировать решения ЕСПЧ, <http://lenta.ru/news/2015/12/15/ks/>

Сазанкова О.В. Функции Правительствующего Сената Российской Империи как высшего судебного органа. **Пробелы в российском законодательстве**. 2011 г. №4.

Указ Президента Российской Советской Федеративной Социалистической Республики. Об образовании Министерства безопасности и внутренних дел РСФСР, № 52 ст. 1902. 19 декабря 1991 года. № 289. <http://ведомости.рсфср.рф-рф/1991/52/#1902>

Федеральный закон Российской Федерации от 5 апреля 2005 г. N 2-ФКЗ, О внесении изменений в Федеральный конституционный закон “О Конституционном Суде Российской Федерации”, 9 апреля 2005 г. **Российская газета**. Федеральный выпуск №3742

Федеральный закон Российской Федерации от 8 марта 2015 г. №: 21-ФЗ “Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации”, 11 марта 2015 г. **Российская газета**. Федеральный выпуск №6620.

Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. №: 1-ФКЗ “О Конституционном Суде Российской Федерации” (с изменениями и

Rusya Federasyonu Anayasasında...Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 65 (4) 2016: 1111-1134

дополнениями). <http://constitution.garant.ru/act/judicial-authori/10101207/>

Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 2 июня 2009 г. №: 2-ФКЗ

Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 3 ноября 2010 г. №: 7-ФКЗ

Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 4 июня 2014 г. №: 9-ФКЗ

Шмалий О.В. Современные тенденции развития административного судопроизводства. **Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление.** 2013. № 11 (42).